

Nachtzwaluwinventarisatie 2012, Leenderbos en Groote Heide

Mark Sloendregt

In 2012 zijn voor de zesentwintigste maal Nachtzwaluwen (*Caprimulgus europaeus*) geïnventariseerd in het Leenderbos en Groote Heide en in totaal werden 99 territoria vastgesteld. Boswachterij Leende bestaat o.a. uit het 'Leenderbos' en de 'Groote Heide' en ligt globaal tussen de gemeenten Valkenswaard en Heeze-Leende in Noord-Brabant.

Het onderzoeksgebied is 1.742 ha groot en 23 mensen hebben in 2012 deelgenomen aan de telling. Het gebied is ingedeeld in kleinere plots van 78 ha die meestal te voet (soms per fiets) en meestal zonder geluidsreproductie werden onderzocht. In de avondschemer tussen de

'De opengewerkte corridors werden door Nachtzwaluwen graag bezet'

datumgrenzen van 15 mei en 10 augustus werden alle waarnemingen van

Nachtzwaluwen ingetekend op veldkaarten.

De 287 waarnemingen van 34 avonden (en 46 teldata) werden vervolgens online ingevoerd en automatisch geclusterd waarna 99 territoria in het jaar 2012 overbleven .

Dezelfde onderzoeksmethode werd voorgaande jaren ook toegepast en in 2011 werden 101 territoria vastgesteld. Op 22 juni vond een simultaantelling plaats waaraan 12 mensen deelnamen en in totaal 21 waarnemingen werden gedaan.

Foto: Mark Sloendregt

Interpretatie

De zomer van 2012 was in de maanden juni en juli vooral nat en koel, met weinig zon (bron: KNMI). In augustus keerde de zomer weer terug. Op 3 en 4 juni 2012 werd het overdag niet warmer dan 10 graden Celsius. Het voorjaar in de tweede helft van mei was wel zonnig.

Een warm voorjaar is bepalend voor de talrijkheid aan nachtvlinders in de zomer en dus voor Nachtzwaluwen. 2012 bleek een slecht jaar voor nachtvlinders (bron: Vlinderstichting).

Het Leenderbos is intensief bezocht; in 35 avonden werden 212 waarnemingen gedaan. De hoogste dichtheden werden gevonden op kapvlakten en overgangen van heide naar bos, in de omgeving van de Hasselsvennen en Klein Hasselsven (atlasblok 57-15, hok 54).

In vergelijking met 2011 (72 territoria en 33 avonden) werden veel territoria op nagenoeg dezelfde percelen gevonden met een overlap van 68%. De opengewerkte corridors (ecologische verbindingzones) werden door

‘Nachtzwaluwen hebben een groot leefgebied (homerange) en foerageervluchten van een kilometer zijn gewoon’

Nachtzwaluwen graag bezet. In totaal werden 68 territoria gevonden; vergelijkbare aantallen als in 2011.

De Grote Heide werd tien maal bezocht en leverde 74 waarnemingen op. In 2011 werden 65 waarnemingen in 10 avonden gedaan;

dezelfde telintensiteit. De meeste territoria werden gevonden aan de randen van de heide (overgangen naar bos) en op kappercelen in het zuiden van het gebied. Het open gebied van de heide werd veelal gemedend.

Rene van Gompel en Martin Pennings hebben een integrale broedvogelmonitoring (BMP) gedaan in de Grote Heide, om die reden zijn een aantal bezoeken (waarnemingen) ook in de vroege ochtendschemering gedaan. In totaal werden op de Grote Heide 30 territoria gevonden, in vergelijking met 2011 een toename.

Behalve Nachtzwaluwen werden ook een aantal andere schemeractieve soorten ingetekend op veldkaarten, waaronder Ransuil (2) met twee paren en bedelende jongen op de

Foto: Piter Wouters

Groote Heide. Baltsende Watersnippen (2) werden bij het Laagveld in het Leenderbos waargenomen.

Van de Boomvalk (0) werden te weinig geldende waarnemingen gedaan voor een territorium. Kwartel (6) waarvan drie roepende mannen op de Gastelse

Heide en drie op de Groote Heide.

Van de Bosuil werden 6 paren met uitgevlogen jongen in het Leenderbos gehoord en / of gezien. Op 29 mei werden tenminste vijftien exemplaren van het Wild Zwijn gezien ter hoogte van het Kluizerpad.

Van de Sprinkhaanzanger (8) werden zes territoria op de Groote Heide waargenomen en één territorium op het Laagveld en één territorium op het Dorven in het Leenderbos. Van de Houtsnip werden acht á twaalf territoria gevonden.

Onderzoek

In Nederland en België hebben de laatste jaren diverse onderzoeken plaats gehad naar Nachtzwaluwen en het leek mij interessant om deze te bespreken op basis van wat er is gepubliceerd. Uitsneden van deze artikelen zijn terug te lezen in het 'jaarverslag 2012' dat is gepubliceerd op de website van VWG De Kempen.

Welke 'nieuwe' inzichten hebben deze (telemetrische) onderzoeken opgeleverd?

➤ In 2008-2010 heeft in het Leenderbos en Strabrechtse Heide onderzoek plaats gehad naar o.a. terreingebruik (telemetrisch onderzoek), broedbiologie (reproductie) en voedsel-dieet van Nachtzwaluwen. <i>'Ecologische monitoring van de Nachtzwaluw in Noord-Brabant'</i>, door o.a. A. Kleunen en H. Sierdsema.	onderzoek plaats gevonden waarbij o.a. gekeken is naar ruimtegebruik, verspreiding en aantallen van Nachtzwaluwen. <i>'Radiotelemetrisch onderzoek in Bosland'</i>, door R. Evens.	kleine geïsoleerde heide-terreinen. <i>'Verslag van onderzoek naar de Nachtzwaluw in oost Gelderland en Overijssel'</i> door P. Leemreise.
➤ In 2010-2011 heeft in Bosland (gemeente Hechtel, België) ook een tele-metrisch	➤ In 2011-2012 heeft in noordoost-Twente en de Achterhoek een onderzoek plaats gehad naar o.a. terreingebruik (telemetrisch onderzoek), broedbiologie en overleving (ringen RAS) van Nachtzwaluwen op	➤ In 2012 heeft een inventarisatie plaats gevonden in de Weerter- en Budelerbergen, en gekeken is naar aantallen en inventarisatiemethode. <i>'Kort verslag Nachtzwaluw telling Weerterheide 2012'</i>, door A. Braam.

Naar aanleiding van deze studies kunnen tal van **uitkomsten** worden genoemd, een selectie:

- Nachtzwaluwen hebben een groot leefgebied (*homerange*) en foerageervluchten van een kilometer zijn gewoon.
- Er wordt veelvuldig gefoerageerd op kapvlakten en heide maar ook op weilanden in het agrarisch gebied.
- Beheerswerkzaamheden enkel en alleen in de broedgebieden zou gezien het ruime leefgebied van de soort onvoldoende zijn.
- De indruk bestaat dat Nachtzwaluwen plaatstrouw zijn en meerdere jaren achtereen het zelfde terrein (leefgebied) op dezelfde wijze gebruiken.
- Het voedsel bestaat voor 85% uit nachtvlinders, de rest is kevers en schietmotten. De Nachtzwaluw gedraagt zich tijdens het foerageren opportunistisch en is volledig aangepast aan een nachtelijke leefwijze.
- De landelijke trend is significant positief (verviervoudigd), een aantal factoren lijken medebepalend voor het succes zoals een warm voorjaar. De situatie in de overwinteringsgebieden is nog onbekend.
- Nachtzwaluwen gebruiken meerdere zangposten en het inventariseren van deze soort is lastig.

Foto: Tom Heijnen

In het Leenderbos wandelen tijdens een inventarisatieronde met snorrende Nachtzwaluwen in de omgeving maakt een zomeravond tot een geweldige ervaring. Voor het inventariseren is soortkennis (determinatiekenmerken) belangrijk. Maar door ook achtergrondkennis te hebben van de gedragingen en de ecologie van een soort maakt het inventariseren nog interessanter. Onderzoek vormt de basis om vragen te kunnen beantwoorden en uiteindelijk beheer voor instandhouding van soorten te kunnen toepassen.

Veldwerk

Foto: Tom Heijnen

Het inventariseren van Nachtzwaluwen is een lastige klus. Ze hebben meerdere zangposten en een nachtactief leven, dat maakt de soort tegelijkertijd mysterieus. Om het inventariseren te vergemakkelijken en te standaardiseren zijn richtlijnen (Sovon) opgesteld.

Graag wil ik daarnaast enkele tips geven:

- Gebruik bij voorkeur geen recorder; het werkt verstorend en kan vogels van de verre omtrek aantrekken.
- Wees alert op verplaatsingen
Nachtzwaluwen hebben meerdere zangposten en een groot leefgebied.
- Onderzoek een klein plot (78 ha) in een traag tempo. Noteer op speciale veldkaarten de

waarnemingen met vermelding van tijd. Bij hoge dichtheden uitgaan van maximaal aantal zingende mannen.

- Neem alleen uitsluitende waarnemingen over bij het online invoeren van waarnemingen (stippen) of op een dagkaart (BMP met autoclustering Sovon). Lees de handleiding eventueel nog een keer door.
- Bij twijfel over waarnemingen niet intekenen. Zingt een vogel op afstand schrijf dan 'plaats onzeker/richting o.k.', probeer dezelfde avond of een andere keer deze te lokaliseren.
- Verken het gebied overdag, dat vergemakkelijkt het tellen in de schemering.

- Tel hooguit anderhalf uur na zonsondergang, na 23:15 uur is de kans groter op foeragerende vogels buiten het territorium.
- Inventariseer op goede avonden zeker eenmaal in juni en bezoek het gebied meerdere keren binnen de datumgrenzen, met een tussenliggende periode van 10 dagen. Ook om je zelf te overtuigen van de juiste plekken en aantallen.
- Solitaire vogels zingen vaak langer door op een avond en op diverse plekken in het seizoen. Paren zijn daarentegen vaak stiller in de broedperiode.
- Het gebied is heel toegankelijk, blijf daarom op paden en parkeer de auto op parkeerplaatsen aan de rand van het bos.

Populaties in Nederland in 2012

In Noord-Brabant komen enkele belangrijke populaties Nachtzwaluwen voor zoals in bos- en heideterreinen van de Kempen, Brabantse Wal, de Peel en Weerter- en Budelerbergen. Behalve de Brabantse zandgronden zijn o.a. de Veluwe, Sallandse Heuvelrug, Maasduinen, Meinweg en Bargerveen belangrijk voor

Nachtzwaluwen. De landelijke populatie is het laatste decennium verviervoudigd.

In 2012 zijn de o.a. de volgende gebieden geïnventariseerd op Nachtzwaluwen:

Noord-Brabant:

- Malpie (Valkenswaard): 6 territoria

- Plateaux-Hageven (Bergeijk): 7 territoria
Plateaux in totaal 10
- Weerter- en Budelerbergen (Budel): 47 territoria
- Strabrechtse Heide (Heeze) m.u.v. zuid-west deel: 32 territoria (+ 4)
- Stevensbergen (Luyksgestel) en omgeving: 14 territoria

- Wijerkens (Weebosch): minimaal 4 territoria
 - Brabantse Wal (Putte-Hoogerheide): 82 zuid en 26 noord: 108 territoria
 - Bosgebieden omgeving gemeente Reusel-de Mierde, waaronder Neterselsche Heide (15): totaal 27 territoria
 - Oirschotse Heide (Oirschot): 71 territoria
 - Cartierheide, Hapertse bossen en Grenspark
- De Kempen (Eersel-Weebosch): 17 territoria
 - Groote Peel: ca. 30 territoria
- België (grensstreek):
- Domeinbos Pijnven (Hechtel - Lommel): 20-25 paren
 - Plateaux- Hageven (Neerpelt): 3 territoria
- Hageven in totaal 10
- Nederland:
- Sallandse Heuvelrug (Nijverdal): 69 territoria
 - De Hamert (Arcen) - zuidelijk deel: 11 territoria en geschat totaal van 16-20 territoria
 - Mariapeel (Horst): 5 territoria
 - Meinweg (Roermond-Herkenbosch): 30 territoria
 - Z.O.-Veluwe (Arnhem): ca. 200 territoria
 - Laurabossen (Weert): 11 territoria ■

Dank

Graag willen we alle personen bedanken die hun medewerking hebben verleend aan de Nachtzwaluwinventarisatie 2012.

In het bijzonder:

- SBB te Leende, terreinbeheerder: Jap Smits
- De tellers waaronder veel leden van vogelwerkgroep De Kempen: Fred de Blom, Jeanine van Elferen, Alfonso Gil, Ton Geerts, Rene van Gompel, Bjorn van Gestel, Tom Heijnen, Wim Jacobs, Rien Kelders, Harrie van der Leij, Henk Munsters, Martin Pennings, Cees van Rooij, Henk Sierdsema (SOVON), Hans Teeven, Truus Verheijen, Gerrit Vink, Roel Winters, Wiebe en Maria Witteveen (WRN), Pieter Wouters, Piet Wuyts en Peter Zomer.

Speciaal dank aan:

- Rene van Gompel en Martin Pennings worden bedankt voor het inventariseren van de gehele 'Groote Heide'.
- Henk Sierdsema wordt bedankt voor de extra hulp bij het maken van GIS-bestanden.
- Ruben Evens voor zijn bijdrage bij het uitreksel over radio telemetrisch onderzoek in Bosland.

Voor het verstrekken van informatie omtrent populaties in 'hun gebieden' worden de volgende personen bedankt:

- Peer Bussink (Landgoed de Utrecht), Hidde Bult (Brabantse Wal), Jan Erik Kikkert (Maasduinen), Koos Slenders (Stevensbergen), Jac Seijkens (Malpie), Arjan Boele (Nederland, SOVON), Geert Engels (Strabrechtse Heide), Gerrit Dommerholt (Sallandse Heuvelrug), Rene van Gompel (Plateaux), Patrick Schuurmans en Martin Pennings (Hageven), Ruben Evens (Bosland), Arno Braam (Weeteren Budelerbergen), Jap Smits (Boswachterij de Kempen en Cartierheide), Ernest van Asseldonk (Meinweg), Jo van Zanten (Deurnsche Peel), Pieter Wouters (bossen Reusel-de Mierde), Rob Lensink en Heine van Maar (Oirschotse Heide), Hans Peter Üebelgunn (Mariapeel), Jan Timmermans (De Groote Peel), Henk Sierdsema (Z.O.-Veluwe), Cor Caris (Laurabossen).

